

ДЕКОРАТИВНІ ФОРМИ РОДУ JUNIPERUS L. У ДЕНДРОПАРКУ "СОФІЇВКА" НАН УКРАЇНИ

В.О. ПОНОМАРЕНКО

Дендрологічний парк "Софіївка" НАН України
Україна, 20300 Умань, вул. Київська, 12а

На підставі літературних даних і власних досліджень описано декоративні властивості 41 таксону роду Juniperus L. з колекції хвойних рослин дендропарку "Софіївка" НАН України. За ступенем ландшафтної значущості для використання в озелененні умовно виділено три групи декоративних форм ялівців.

Рід Juniperus відомий у культурі упродовж кількох століть. Так, вид *J. sabina* L. використовують у декоративному садівництві країн Західної Європи уже 400 років [3]. Як правило, декоративним рослинам, які культивують тривалий час, властива значна кількість садових форм, або культиварів.

У монографії Г. Крюссмана [8] описано 340 внутрішньовидових таксонів роду Juniperus, переважна більшість яких виникла в умовах культури. Г. Крюссман зазначає 45 найбільших західноєвропейських колекцій хвойних рослин, у яких представлені зібрання культиварів ялівців.

У дендропарку "Софіївка" НАН України внаслідок багаторічної інтродукційної роботи створено колекцію видів і форм названого роду, перспективних для використання у зеленому будівництві Правобережного Лісо-степу України.

В інтродукційній роботі працівників парку з родом Juniperus простежуються періоди створення колекції типових видів і насичення її внутрішньовидовими таксонами і декоративними формами, які виникли у природі та культурі.

Не розглядаючи глибоко питання історії інтродукції ялівців у парк, зазначимо лише, що найінтенсивніші дослідження видів роду Juniperus проводили у 1975—1978 рр. У той час наукові працівники парку досліджували регенераційну здатність декоративних рослин і відпрацьовували технологію їх вегетативного розмноження стебловими живцями. Значну увагу приділяли вегетативному розмноженню хвойних, зокрема ялівців. Технологічні напрацювання з розмноження випробовували на якомога більшій кількості видів, що сприяло їх інтродукції у парк. Станом на 1978 р. в колекції роду Juniperus у дендропарку "Софіївка" було 18 таксонів — 12 видів і 6 форм [4].

З 1991 р. було відновлено роботу з насичення колекції інтродукованими видами ялівців та іншими формами. Об'єктивною передумовою мобілізації форм роду Juniperus у парк стало налагодження контактів з наукового співробітництва із закордонними ботанічними установами та наукові експедиції працівників парку до Німеччини, Франції, Великої Британії, Польщі, Угорщини. Нині у дендропарку "Софіївка" зібрано 54 таксони роду Juniperus L. — 13 видів і 41 декоративна форма.

У цій статті описано декоративні особливості інтродукованих у дендропарку "Софіївка" культиварів роду *Juniperus*. Види ялівців названо згідно з довідником "Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР" [1], форми і культивари — за монографією Г. Крюссмана [8] і каталогами фірм, від яких рослини отримано. Для культиварів групи "Pfitzeriana" використано таксономічну назву *J. x media* [8].

Декоративні особливості форм і культиварів роду *Juniperus*, представлених у колекції дендропарку, описано з урахуванням методологічних підходів різних авторів [2, 5—7] та власних спостережень.

Умови вирощування декоративних форм не різняться від таких для типових видів і тому окремо не зазначені. Вважаємо за необхідне лише відзначити, що проявлення усіх декоративних особливостей форм і культиварів можливе у разі незагущеного вирощування на відкритому для сонячного світла місці, бо світлолюбність є біологічною властивістю декоративних форм взагалі.

Культивари і форми ялівців різняться низкою якісних ознак, найбільш варіабельними з яких є розмір, форма крони і забарвлення листків (таблиця). В колекції дендропарку відзначено веретеноподібну, колоноподібну, сланку, подушкоподібну та асиметричну крону, а також їх варіації.

Найбільш варіабельною є сланка форма крони. У деяких культиварів вона утворюється пагонами, які щільно притиснуті до ґрунту (*Juniperus horizontalis* "Gelauca", *J. horizontalis* "Blue chip"). В інших форм верхівки пагонів підняті догори (*J. sabina* "Rochery Gem", *J. sabina* "Blue danube"). Форма *J. x media* "Pfitzeriana compacta" утворює горизонтальну "поверхню" над ґрунтом завширшки 10—15 см. Сланкі форми заввишки від 1,10 до 0,8 м.

Г. Крюссман [8] описує декоративну форму крони *Juniperus virginiana* "Skyrocket" як найбільш вузькоколоноподібну з усіх хвойних дерев (за висотою рослини 4 м діаметр крони становить 0,4 м). Нами отримано з дендрарію Болестрашице (Польща) з назвою *J. virginiana* "Skyrocket" екземпляри рослин, що не відповідають такому опису. У

5—6-річних рослин діаметр крони 0,5—0,6 м, у 12-річних — 0,8 м. Можливо, це пов'язано з кронами "Skyrocket" або з неточністю у визначенні. Тому наведений нами у таблиці опис наявних екземплярів "Skyrocket" не збігається з описом Г. Крюссмана [8].

Переважає більшість культиварів ялівців нашої колекції має щільну крону, лише для деяких відзначена ажурна крона (*Juniperus chinensis* "Kaizuku", *J. chinensis* Variegated "Kaizuku", *J. virginiana* "Blue nova"). Декоративний ефект культиварів значною мірою залежить від кольору їх охоєння, яке вирізняється гамою різних відтінків зеленого, блакитного, сірого та жовтого кольорів.

Декоративність переважної більшості форм ялівців не зазнає значних сезонних змін, але кожна пора року викликає проявлення притаманних їй декоративних аспектів. Це пов'язане з біологічними особливостями рослин, а саме з особливостями проходження ними фенологічних фаз річного онтогенетичного розвитку.

У ялівців вегетативні бруньки дрібні і "голі", без покривних лусок. Фенофази бубнявіння і розбруньковування у видів і форм ялівців підроду *Sabina* Spach не фіксуються. Їх зовнішнє проявлення (розходження лускоподібних листків, які прикривають зачатковий пагін у "голій" бруньці) візуально виявити важко. У видів і форм підроду *Oxycedrus* Spach із шпилькоподібними листками початок розходження шпильок навколо бруньки можна зафіксувати візуально, але змін у декоративності рослин у цей період не спостерігається.

Зовнішній вигляд у форм ялівців змінюється з початком росту пагонів. У видів і форм підроду *Oxycedrus* Spach відростаючі пучки ювенільної хвої мають світлий відтінок і чітко вирізняються на фоні сформованих листків (виражений ефект "двобарвної" крони).

У декоративних форм підроду *Sabina* Spach з листками різних відтінків зеленого, сірого, блакитного кольорів не спостерігається різкої відмінності у тонах між ювенільною та вже сформованою хвоєю і ефект "двобарвної" крони не чіткий. Найвиразніший він у золотистокінчикових форм підроду *Sabina*

Декоративні властивості внутрішньовидових таксонів роду *Juniperus* L., інтродукованих у дендропарк "Софіївка" НАН України

Декоративна форма	Життєва форма	Діаметр крони, м	Висота рослини, м	Форма і щільність крони	Забарвлення листків	Форма листків	Група використання
ПІДРІД OXYDERUS SPACH							
<i>Juniperus communis</i> L.							
Depressa aurea	Кущ	2	0,6	Розлога, чашоподібна, утворена майже горизонтальними гілками, що піднімаються на кінцях вгору. Нещільна	Золотисто-жовте, особливо яскраве навесні, надалі змінюється на бронзово-зелене	Шпилькоподібна	III
Hibernica	Дерево	0,6	3—5	Вузькоколоноподібна, кінці пагонів прями, вершина загострена. Щільна	Ясно-зелене, до блакитно-зеленого	Те саме	II
Horuibrooki	Кущ	2	0,5	Сланка, кінці гілок дещо підняті. Щільна	Темно-зелене	" "	I
Repanda	Карликовий кущ	1,5	0,3	Кругла і плоска, майже сланка. Щільна	Хвоя, зверху із сріблястими смужками, знизу зелена	Шпилькоподібна, не колюча	II
Suecica	Дерево	1	10	Ширококолоноподібна, в 1,5—2 рази ширша за "Hibernica", вершина крони заокруглена. Щільна	Сизувато-зелене	Шпилькоподібна	II
<i>Juniperus procumbens</i> Sieb.							
Blue surpris	Кущ	1	0,1	Сланка, щільна	Ясно-зелене з блакитним відтінком	Те саме	II
<i>Juniperus squamata</i> Lamb.							
Blue carpet	"	1,5	0,3	Плоска, щільна, сланка	Яскраве, синьо-сизе	" "	II
Blue star	"	2	1	Овально-куляста, дуже щільна	Сріблясто-блакитне	" "	III
Meyeri	"	1	2—4	Пряма, сильно галузиста, несиметрична, щільна	Блакитно-сизе	" "	III
ПІДРІД SABINA SPACH							
<i>Juniperus chinensis</i> L.							
Blue alps	Високий кущ	0,8	3	Пряма, колоноподібна, щільна	Блискуче, із стальним відтінком	Лускоподібна і частково шпилькоподібна	III
Monarch	Дерево	0,8	3	Вузькокеглемподібна, щільна	Блакитно-зелене	Шпилькоподібна	III
Stricta	Кущоподібне дерево	1	2—3	Те саме	Ясно-сизе	Лускоподібна і частково шпилькоподібна	III
Kaizuka	Деревоподібний кущ	2	3—4	Розложиста, асиметрична, утворена галузками, що розходяться під різним кутом до стовбура, ажурна	Зелене	М'які на дотик, лускоподібна і частково шпилькоподібна	III
Variegated Kaizuka	Те саме	2	3—4	Те саме	Зелене з кремовою плямистістю	Шпилькоподібна	III
<i>Juniperus dahurica</i> Parll.							
Expansa	Кущ	До 3	0,25—0,30	Сланка	Зелене	Лускоподібна і шпилькоподібна	II
Expansa variegata	"	До 3	0,25—0,30	"	Зелене з чіткими плямами кремово-білого кольору як на шпилькоподібній, так і на лускоподібній хвої	Лускоподібна і шпилькоподібна	II

Продовження таблиці

Декоративна форма	Життєва форма	Діаметр крони, м	Висота рослини, м	Форма і щільність крони	Забарвлення листків	Форма листків	Група використання
Juniperus horizontalis Moench							
Blue chip	Кущ	1,5	0,2	Сланка, але середина висока	Сріблясто-сіре	Переважно шилоподібна, дрібна	II
Blue moon	"	1,5	0,3	Сланка	Блакитно-зелене, взимку буре	Те саме	II
Grey Pearl	"	2	0,45	Компактна, утворена висхідними пагонами	Сірувате	" "	II
Blauca	"	2	0,2	Сланка	Блакитно-стального кольору, взимку не змінюється	Переважно шилоподібна	II
Plumosa	"	2	0,45	Широка, розлога, подушкоподібна, щільна	Світло-сіро-зелене, взимку з яскраво-пурпуровим відтінком	Вся шилоподібна	II
Wiltonii	"	1,5	0,2	Сланка, щільногалузиста	Сріблясто-блакитне	Переважно шилоподібна, дрібна (до 2 мм)	II
Juniperus x media							
Hizzi	"	2	4	Розлога без чітко виявленого осевого пагона	Блакитно-зелене	Шпилькоподібна і лускоподібна	III
Gold coast	"	2	до 1	Широка, плоска	Золотисто-жовте, утримує рівний відтінок протягом року	Те саме	III
Wathot	"	1,2	0,6	Щільна, компактна, майже куляста	Зелене з блакитним відтінком	Шпилькоподібна (завдовжки 0,7 см) і лускоподібна	III
Old gold	"	2	0,5	Плоска, розложиста, щільна	Золотисто-жовте на кінцях пагонів, взимку золотисто-бронзове	Шпилькоподібна і лускоподібна	II
Pfitzeriana aurea	"	До 3	0,8	Широка, розложиста	Золотисто-жовте на кінцях пагонів влітку, взимку набуває жовтуватозеленого відтінку	Те саме	II
Pfitzeriana glauca	"	До 3	1	Широка, розложиста, галузиста	Ясно-сізе, взимку зі слабким пурпурово-голубим відтінком	Шпилькоподібна (сильно загострена, колюча) і лускоподібна	II
Pfitzeriana compacta	"	До 2	0,5	Приземкувата, плоска, щільна	Ясно-зелене	Переважно шпилькоподібна (коротка, досить м'яка) і лускоподібна	I
Juniperus sabina L.							
Acadia	"	До 1,3	до 0,5	Щільна, утворена піднятими до гори пагонами	Світло-зелене	Переважно лускоподібна, дрібна, всередині куща трапляється шпилькоподібна	II
Blue danube	"	1,5	до 0,2	Широка, низька, розложиста, щільна	Світло-сіро-блакитне	Переважно лускоподібна, всередині куща трапляється шпилькоподібна	II

Декоративна форма	Життєва форма	Діаметр крони, м	Висота рослини, м	Форма і щільність крони	Забарвлення листків	Форма листків	Група використання
Buffalo	Кущ	1,5	до 0,5—0,6	Розложиста, щільна	Яскраве, темно-зелене	Лускоподібна і шпилькоподібна	I
Tamariscifolia	"	до 4	до 1	Те саме	Темно-зелене з голубизною	Переважно шпилькоподібна, гостра, дрібна і лускоподібна	I
Cupressifolia	"	до 2	до 0,05	Низька, розложиста, щільна	Ясно-зелене	Лускоподібна з невеликою кількістю шпилькоподібної	I
Rockery Gems	"	до 1,5	до 0,4	Те саме	Сизе	Шпилькоподібна і лускоподібна	I
Variiegata	"	1,5	до 0,6	Розложиста, щільна	Темно-зелене з доволі розташованою, білувато-кремовею плямистістю	Лускоподібна з невеликою кількістю шпилькоподібної	III
Juniperus sargentii (Henry) Takeda ex Koidz							
Glauca	Кущ	1,5	0,6	Низька, розложиста, нещільна	Сизе	Лускоподібна і частково шпилькоподібна	II—III
Juniperus virginiana L.							
Blue arrow	Дерево	0,5	4	Вузькоколоноподібна, щільна	Сріблясте	Те саме	I—III
Blue nova	"	2	4	Розложиста, ажурна	Ясно-блакитне	" "	III
Grey owl	Кущ	4	2	Широка, розлога, щільна	Сріблясто-сіре, кінці пагонів взимку набувають пурпурового відтінку	" "	III
Skyrocket	Дерево	0,8	4	Колоноподібна, щільна	Сріблясто-сизе	" "	III

Spach (*Juniperus* × *media* "Old gold", *J.* × *media* "Gold coast", *J.* × *media* "Pfitzeriana aurea"). Відростаючі молоді пагони мають яскраво-жовте забарвлення, що не поступається забарвленню квіткових рослин у період цвітіння.

У багатьох форм *Juniperus horizontalis*, *J.* × *media*, *J. sabina* листки восени набувають пурпурового чи бронзового відтінку. У період осінньої зміни забарвлення листків максимуму декоративності набуває форма *J. horizontalis* "Plumosa". Невиразне сіро-зелене забарвлення її листків змінюється на насичене темно-пурпурове.

У формуванні генеративних органів виділяють підфази чоловічої і жіночої стробіля-

ції. У видів і форм підроду *Sabina* Spach мікростробілі закладаються на верхівках річних пагонів. Вони дрібні (до 2 мм), але велика кількість та верхівкове розміщення створюють виразний ефект буро-жовтого серпанку на краю крони чоловічих особин. Після запилення (квітень) та опадання мікростробілів жовтий колір зникає. У видів підроду *Oxycedrus* Spach мікростробілі закладаються у пазухах хвої і тому видимого декоративного ефекту у кроні не створюють.

Жіночі мегастробілі завжди розвиваються на верхівках пазухових вкорочених пагонів. У кроні стають видимими після запилення, коли верхні луски мегастробіля швидко розростаються і формують м'ясисту шишкояго-

ду. Найдекоративнішими є достиглі шишко-годи, які набули характерного для виду забарвлення (темно-синього чи чорного з блакитно-сизою поволокою).

Декоративні властивості культиварів зумовлюють їх використання у ландшафтних композиціях. За ступенем ландшафтної значущості нами умовно виділено три групи декоративних культиварів ялівців для використання в озелененні.

I група. Культивари, що придатні для масового використання в озелененні, для створення великих масивів і груп у парках і лісопарках, для алей, озеленення вулиць тощо. Несуть основне естетичне навантаження в насадженнях.

II група. Культивари, що пропонується використовувати для групових та солітерних посадок на фоні рослин I групи з метою підсилення їх декоративності або створення контрастів. Відіграють підпорядковану роль у формуванні ландшафтів.

III група. Високодекоративні культивари з незвичним забарвленням листків, екзотичною формою крони, використання яких у ландшафтних композиціях обмежене. Їх висаджують невеликими групами чи як солітери для надання композиціям певного акценту.

1. *Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Голосеменные. Справочное пособие* / С.И. Кузнецов, П.Я. Чуприна, Ю.К. Подгорный и др. — Киев : Наук. думка, 1985. — 200 с.
2. *Колесников А.И. Декоративная дендрология.* — М. : Лесн. пром-сть, 1974. — 103 с.
3. *Кузнецов С.И. Основы интродукции и культуры хвойных Древнего Средиземноморья на Украине и в других районах юга СССР.* — Киев : Наук. думка, 1984. — 124 с.
4. *Репродуктивные особенности растений, интродуцированных в зоне южной Лесостепи Правобережья*

Украины. Заключительный отчет. — Умань : Б. и., 1978. — 391 с.

5. *Рубцов Л.И. Деревья и кустарники в ландшафтной архитектуре : Справочник.* — Киев : Наук. думка, 1974. — 272 с.
6. *Рубцов Л.И. Проектирование садов и парков.* — М. : Стройиздат, 1979. — 184 с.
7. *Таран И.В., Агапонова А.М. Пейзажные группы для рационального строительства.* — Новосибирск : Наука, Сиб. отд-ние, 1981. — 240 с.
8. *Krüßman Gerd. Die Nadelgehölze: e. Nadelholzkunde für die Praxis.* — Berlin; Hamburg : Parey, 1979. — 264 s.

Надійшла 07.08.2000

ДЕКОРАТИВНЫЕ ФОРМЫ РОДА JUNIPERUS L. В ДЕНДРОПАРКЕ "СОФИЕВКА" НАН УКРАИНЫ

В.О. Пономаренко

Дендрологический парк "Софиевка"
НАН Украины, Украина, Умань

На основании литературных данных и собственных исследований описаны декоративные свойства 41 таксона рода *Juniperus* L. из коллекции хвойных растений дендропарка "Софиевка" НАН Украины. По степени ландшафтной значимости для использования в озеленении условно выделены три группы декоративных форм можжевельника.

ORNAMENTAL FORMS OF GENUS JUNIPERUS L. IN DENDROLOGICAL PARK SOFIIVKA OF THE NAS OF UKRAINE

V.O. Ponomarenko

Dendrological park *Sofiivka*,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Uman

Based on the literary data and our researches 41 taxons of *Juniperus* L. species from the collection of coniferous plants of the dendrological park *Sofiivka* of the NAS of Ukraine have been described. As to their landscape significance, 3 (three) groups of *Juniperus* L. were recommended to be used in garden planting.